

Plavec Kafka

[z kapitoly „Zaplavené město“, str. 117–122]

Že se děti a mladiství nemají jen učit, nýbrž že se též musejí vydatně hýbat, se už dávno stalo pedagogickým konsenzem. Tento pohled však pramálo souvisel se slastí nespoutaného motorického uvolnění, o to víc však s vágní myšlenkou „utužování“, které mělo jít k duhu celému „národnímu organismu“, zvláště jeho vojenským orgánům.

Z toho pak vyvstal zvláštní, z hlediska nadcházejícího vývoje takřka komický rozpor: Na jedné straně se povětšinou nudná tělesná výchova na obecných školách a dokonce i na humanitních gymnáziích prohlašovala za velmi významnou a výkony se samozřejmě také známkovaly. Na straně druhé se na rychlé šíření soukromě organizovaného sportu pohlíželo s nedůvěrou a sociálním povýšením.

Ještě na přelomu století se mohlo stát, že veřejná čtananá s koženou mičudou vedla k zápisu v třídnici, neřkuli k něčemu horšímu. Cvičení a sport patřily za Kafkova dětství k sociálně takřka neslučitelným světům (pojem „lidový sport“ ještě neexistoval), a záhy už samozřejmě možnost hrát spolu s dospělými tenis nebo veslovat, či dokonce vstoupit do nějakého sportovního klubu, aniž by se dotkl celého toho spolku lačnického po vzdělání, přišla pro něho už pozdě.

I kompromis, o nějž se občas pokoušely některé školy, když v podobě takzvaných her mládeže zaváděly něco alespoň připomínajícího sportovní klání, se setkával se stále menším ohlasem, oč byli žáci starší. Což nikoho

Ukázku z knihy **Reinera Stacha *Kafka. Die frühen Jahre***, přeložila Veronika Dutková.

Překlad vznikl v rámci pořadu Goethe-Institutu

[Na počátku byla Praha. Reiner Stach: Kafka. Raná léta](#)

© S. Fischer Verlag GmbH. Frankfurt am Main, 2014. Veškerá práva vyhrazena.

**GOETHE
INSTITUT**

Sprache. Kultur. Deutschland.

nepřekvapovalo. Protože „vybíjenou“, „Peškem“, „přetahovanou lanem“ a „závody na jedné noze“ – což jsou některé ze sportovních disciplín, z nichž si mohl desetiletý Kafka vybírat –, člověk neohromil ani mladší sestry. Je ovšem velmi nepravděpodobné, že by Kafka někdy vystřelil na skutečnou fotbalovou branku.

Naštěstí existovaly i radovánky, které nepodléhaly tak přísným pochybám a které se daly provozovat stejně dobře pro potěchu i „vážně“. Zvláště v zimě bylo těžké umožnit dětem nějakou venkovní činnost, a proto se využívalo veškerých příležitostí, kdy se dalo bruslit – či jezdit na šlajfkách, jak se v Praze říkávalo.

I Kafkovi posílali své děti často na některé z kluzišť: buď na zamrzlou Vltavu, nebo na jednu z pečlivě upravených ploch na Malé Straně, které nabízely žákům laciné roční vstupenky a kde si slečny k dětem mohly při hudbě kolovrátku svou zodpovědnou činnost trošku osladit čajem s rumem.

Ale není jisté, že by byl Kafka nadšeným provozovatelem této činnosti: Nemáme jediný doklad, že by si v dospělosti ještě někdy na boty připnul brusle, v jeho zápiscích se takový motiv objevuje jen zřídka a v jeho zimním románu *Zámek* vůbec ne.

Zcela jinak tomu bylo s nejdůležitější letní radovánkou, s plovárnami u vltavských břehů zvaných „plavecké školy“. Toto jméno jim náleželo právem, protože zde skutečně školení – a samozřejmě uniformovaní – „plavčíci“ nabízeli s pomocí všech představitelných pomůcek i systematickou výuku

Ukázku z knihy **Reinera Stacha *Kafka. Die frühen Jahre***, přeložila Veronika Dutková.

Překlad vznikl v rámci pořadu Goethe-Institutu

[Na počátku byla Praha. Reiner Stach: Kafka. Raná léta](#)

© S. Fischer Verlag GmbH. Frankfurt am Main, 2014. Veškerá práva vyhrazena.

**GOETHE
INSTITUT**

Sprache. Kultur. Deutschland.

plavání, završenou přísnou zkouškou „plavce“ – kurz, který absolvovala ještě i řada dospělých.

Především ovšem plavecké školy patřily k velmi skrovným (před érou sportu) místům, kde se trpěl takřka bezuzdný pohyb, a v Praze snad nebylo školáka, který by – jakožto odsouzenec k třicetihodinovému sezení týdně – neměl přesný přehled o otevíracích dobách a cenách vstupenek.

Na obou vltavských březích se dalo vybírat z řady podobných plováren, které byly všechny budovány podobně: šlo o rozsáhlé plovoucí dřevěné konstrukce, které se, aby je neponičil tající led, každé jaro nově stloukaly a řetězy připevňovaly ke břehu. Uvnitř byla volná plocha na způsob bazénu, takzvaný „špígl“, kterým protékala říční voda. Plošinu lemovaly převlékací kabinky, oddělené koupací kabiny, skákací prkna, tělocvičné nářadí a malá kuchyň s hostinskými stoly, u nichž se podávala i káva a pivo.

Tato měšťanská a v horkých dnech většinou přeplněná zábavní místa ovšem neměla v Praze jen příznivce, protože na tom nebyla právě nejlépe s hygienou. Jestliže už voda z pražského vodovodu měla podezřele žluté zabarvení a prokazatelně v řadě případů byla příčinou tyfové nákazy („působí za několik minut“, jak zněl rozšířený vtip), pak voda ve Vltavě, do níž byl takřka bez filtrace odváděn městský odpad, byla tak špinavá, že provozovatelé plováren měly úředně uloženo, aby ve sprchách používali pouze pramenitou vodu.

Utonout v takové břečce se samozřejmě dalo také, a každé léto vskutku docházelo k několika smrtelným nehodám. Protože ať se početný dozorčí

Ukázku z knihy **Reinera Stacha *Kafka. Die frühen Jahre***, přeložila Veronika Dutková.

Překlad vznikl v rámci pořadu Goethe-Institutu

[Na počátku byla Praha. Reiner Stach: Kafka. Raná léta](#)

© S. Fischer Verlag GmbH. Frankfurt am Main, 2014. Veškerá práva vyhrazena.

personál namáhal sebevíc, jakkoli důrazně hrozily četné zákazové tabulky, přesto se přirozeně děti a mládež nedali odradit od toho, aby se potápěli pod dřevěnou konstrukci, plavali kdovíkam do řeky, podplavávali čluny, chytali se proplouvajících vorů nebo šplhali na nedaleký kluzký jez. A strážník na nejbližším mostě mohl pískat až do aleluja.

Nevíme, nakolik se podobných lotrovin účastnil i Kafka, ale jisté je, že plovárna se pro něho stala jedním z nejdůležitějších městských zážitkových míst, kterému zůstal až do smrti věrný a na něž teskně vzpomínal dokonce ještě několik hodin před smrtí.

Skoro kupodivu, protože první, stěžejní zážitky zde rozhodně nepatřily k bezstarostným. Jeho otec si za letních veder zvykl chodit společně s Franzem – muselo to být ještě v předškolních letech – na „Občanskou plovárnu“ na malostranském břehu, kde vždycky udělal pár temp a poté (což bylo patrně důležitější) popil s přítomnými známými pivo.

Navíc měl ambici, že syna naučí plavat sám, tedy gratis, přičemž zcela opomíjel, že Franzova obvyklá a obtížná bázlivost rozhodně nesouvisí jen s vodou. V hojně citovaném *Dopisu otci* Kafka napsal:

„Skličovala mě už jen Tvá holá tělesnost. Vzpomínám si například, jak jsme se spolu občas svlékali v kabině. Já, hubený, slabý, tenký, Ty, silný, velký, rozložitý. Už v kabině jsem si připadal žalostně, a to nejen před Tebou, ale před celým světem, protože Ty jsi pro mne byl mírou všech věcí. Když jsme ale potom vyšli z kabiny mezi lidi, já, kostříčka držící se Tě za ruku, našlapující nejistě bosýma nohama na prknech, bojící se vody, neschopná

Ukázku z knihy **Reinera Stacha *Kafka. Die frühen Jahre***, přeložila Veronika Dutková.

Překlad vznikl v rámci pořadu Goethe-Institutu

[Na počátku byla Praha. Reiner Stach: Kafka. Raná léta](#)

© S. Fischer Verlag GmbH. Frankfurt am Main, 2014. Veškerá práva vyhrazena.

napodobit plavecké pohyby, které jsi mi s dobrým úmyslem, ale ve skutečnosti k mému hlubokému zahanbení neustále předváděl, tu jsem byl velice zoufalý a všechny mé špatné zkušenosti ve všech oblastech se v takových chvílích dostávaly do velkolepé shody. Ještě tak nejlíp mi bylo, když ses občas vysvlékl jako první a já mohl zůstat sám v kabině a tak dlouho oddalovat hanbu vystoupení na veřejnost, dokud ses nakonec nepřišel podívat a nevyhnal mě z kabiny ven. Byl jsem Ti vděčný, že jsi, jak se mi zdálo, nepozoroval, v jakých jsem nesnázích, a také jsem byl hrdý na tělo svého otce.¹Že ona „kostřička“ velmi rychle předčila spíše nevalné plavecké dovednosti otcovy – jehož později Doře Diamantové označil dokonce za neplavce –, o tom se Kafka, jak známo, nezmiňuje. Také se zdá, že společné návštěvy plavecké školy navzdory všem strachům trvaly delší dobu, protože nakonec se Franz směl dokonce připojit i k pijákům piva.

Ale stud nad nedostatečným tělem zůstal, musel s ním bojovat dokonce i v dospělosti, když se ukázal v plavkách, a v pozdějších letech se přidala ještě lecjaká citlivost, především na hluk a na fyzická omezení.

Přesto strávil Kafka tisíce hodin svého života na veřejných plovárnách: nejdřív na Občanské plovárně, kde se navíc naučil ovládat kajak a kde měl dokonce dlouho uloženu vlastní veslici, poté na Žofínské plovárně, kde si dokonce ještě jako tuberkulík rok co rok obnovoval předplatné, a tuto zvyklost si podržel také na cestách, a kdekoli se ocitl, hned se ptal po plovárnách.

¹ In: *Dopisy Ottilie a rodině*, Praha 1996, s. 68-69, překlad Vojtěch Saudek

Ukázku z knihy **Reinera Stacha *Kafka. Die frühen Jahre***, přeložila Veronika Dutková.

Překlad vznikl v rámci pořadu Goethe-Institutu

[Na počátku byla Praha. Reiner Stach: Kafka. Raná léta](#)

© S. Fischer Verlag GmbH. Frankfurt am Main, 2014. Veškerá práva vyhrazena.

Musely to být velmi mocné síly, které ho přitahovaly k vodě, síly, které mu na čas dokázaly dát zapomenout na strachy, zábrany a sociální iritabilitu, a namísto nich popouštěly šťastným zážitkům, jež pro něho byly „na souši“ nedosažitelné.

Plavání představuje archaický zážitek, který oslovuje mimořádně hluboké a převážně nevědomé zážitkové struktury: důkladný, mnohovrstevnatý a přesto snadno proveditelný výjimečný stav těla a mysli, v těchto ohledech srovnatelný jen se sexualitou.

Plavat znamená především vznášet se, tudíž pro tvory, kteří neumějí létat, jedinou možnost, jak na čas vysvobodit vlastní tělo ze svízeli zemské přitažlivosti. Tento pocit fyzické oproštěnosti se ve vodě dostavuje okamžitě (a ne, jako při vytrvalostním běhu, až pod vlivem tělesných morfinů), je to zážitek somaticky zakotvené svobody, která přerůstá v psychickou povznesenost, ba dokonce v metaforu: Člověk může svobodně plavat, a přitom se vnitřně osvobodit.

Tento pohyb, jakmile si ho člověk osvojí jako tělesnou techniku, navíc skýtá důkladné narcistní uspokojení: Tělo jako by si samo vládlo, jako by nabylo naprosté autonomie v médiu, jež neklade žádné překážky – magický výkon, který Kafka hodnotil tak vysoce, že se mu silný, zdatný plavec stal symbolem vitality:

„Můj bratranec, skvělý člověk,“ vyprávěl Maxi Brodovi. „Když tenhle Robert, bylo mu už zhruba čtyřicet, navečer přišel na Žofínskou plovárnu, několika pohyby odhodil šaty, skočil do vody a tam se silou krásného, divokého

Ukázku z knihy **Reinera Stacha *Kafka. Die frühen Jahre***, přeložila Veronika Dutková.

Překlad vznikl v rámci pořadu Goethe-Institutu

[Na počátku byla Praha. Reiner Stach: Kafka. Raná léta](#)

© S. Fischer Verlag GmbH. Frankfurt am Main, 2014. Veškerá práva vyhrazena.

**GOETHE
INSTITUT**

Sprache. Kultur. Deutschland.

zvířete převalil, blyštící vodou, se zářícíma očima a rázem mizel směrem k jezu – to byla nádhera. A půl roku nato byl mrtev...”

Plavání jako sportovní činnost či dokonce jako organizovaná soutěž Kafku moc nezajímalo (i když později v jednom ohromujícím literárním zlomku zobrazí olympijského vítěze). Ale onen kontrolovaný intimní plavecký požitek se mu jevil jako mimořádný stupeň svobody, konkrétní, tělesné svobody, který zdaleka upřednostňoval před pouhou svobodou volby. Těžko si dovedl představit, že někdo, kdo toho dosáhl, musí přece zemřít.

I když to hraničí s hlubinně psychologickou spekulací: Nabízí se myšlenka, že také smyslovost tekutého média musela mít i pro Kafkovu psychickou konstituci celoživotní význam, daleko přesahující běžnou radost z plavání.

Hladivý, celé tělo rovnoměrně zahrnující a zahalující pohyb vody lze přece rozhodně zakoušet i jako erotický přestupek, především ve společnosti, která přísně rozlišuje mezi ušlechtilými a neušlechtilými, vyslovitelnými a nevyslovitelnými oblastmi.

Že mužská erotická touha sídlí v jediném orgánu a jen v něm může být uspokojena, byl názor (a implicitně i sociální požadavek), který Kafka nikdy nemohl sladit ani s vlastním prožíváním, ani se svými přáními. Silné symbiotické podněty, které jeho sexualitu vedly především v pozdních letech, jsou nepochybné: Přání pronikat stále silněji přehlušuje touha po ženskosti jako pojímajícím, tělo i duši zahrnujícím, a přece svobodu plně rozdávajícím médiu.

Ukázku z knihy **Reinera Stacha *Kafka. Die frühen Jahre***, přeložila Veronika Dutková.

Překlad vznikl v rámci pořadu Goethe-Institutu

[Na počátku byla Praha. Reiner Stach: Kafka. Raná léta](#)

© S. Fischer Verlag GmbH. Frankfurt am Main, 2014. Veškerá práva vyhrazena.

Je jen logické – a dává to nahlédnout do velmi hlubokých prožitkových rovin –, že Kafka pro úzkostnou slast intimity, jež ho mučila a kterou nedokázal vysvětlit ani milovaným ženám, ani blízkým přátelům, pokládal plavání v bezbřehých vodách za nejpřesvědčivější metaforu. V dopisu z roku 1921 napsal:

„A přece to není nic než nejsprostší strach, smrtelný strach. Jako když někdo nedokáže odolat vábení a vyplave daleko do moře, šťasten, že ho tak unáší, 'ted' jsi člověk, ted' jsi velký plavec', a náhle se napřímí, bez zvláštního podnětu, a spatří jen nebe a moře a na vlnách svou malinkou hlavu a dostane příšerný strach, všechno ostatní je mu jedno, musí zpět, a kdyby mu to mělo plíce roztrhnout. Tak to je.“²

² Z dopisu M. Brodovi z 13. 1. 1921, z: Dopisy přátelům. Překlad Věra Koubová,

Ukázku z knihy **Reinera Stacha Kafka. Die frühen Jahre**, přeložila Veronika Dutková.

Překlad vznikl v rámci pořadu Goethe-Institutu

[Na počátku byla Praha. Reiner Stach: Kafka. Raná léta](#)

© S. Fischer Verlag GmbH. Frankfurt am Main, 2014. Veškerá práva vyhrazena.